

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Оксани Анатоліївни Матковської «**Функціонально-прагматичний потенціал лексикону сучасної української політики**»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Загальна оцінка. Дисертаційну працю Оксани Анатоліївни Матковської присвячено надзвичайно важливій проблемі – стану й потенціалу лексикону сучасної української політики в умовах глибоких суспільно-політичних змін, спричинених великою війною та цифровізацією державного управління. Тема дослідження є своєчасною, соціально значущою та науково перспективною, оскільки мова української політики не лише відбиває реалії сьогодення, а й активно формує суспільну свідомість, впливає на ідентичність українців, мобілізує громадянське суспільство. Авторка обґрунтовано розглядає обраний мовний матеріал як органічний складник загальнонаціонального українського лексикону, що зазнає динамічних змін під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Вибір теми (затверджено на засіданні вченої ради Інституту української мови НАН України – 28.01.2021) та її реалізування є логічним у річницю сучасних мовознавчих студій в галузі соціолінгвістики, лексикології, лексикографії, лінгвокультурології та політичної лінгвістики.

Дисертація є масштабним, комплексним і перспективним дослідженням, яке охоплює лексичні процеси в українському політичному дискурсі в умовах війни, цифровізації та суспільних трансформацій. Працю вирізняє глибоке теоретичне підґрунтя, широка джерельна база, багатий ілюстративний матеріал, а також застосування сучасних лінгвістичних методів.

З-поміж вагомих переваг виконаної роботи назвемо такі.

Актуальність дисертації не спричиняє сумнівів – вона охоплює насичений період 2019–2025 років (повномасштабна навала РФ, цифрова трансформація держави, активізація громадянського суспільства), тому матеріали є значущими для створення словників, викладання спецкурсів, аналізу політичного дискурсу, моделювання інформаційної стратегії сучасної та повоєнної політики. Особливої ваги набуває застосування ідеографічного підходу до систематизації обраного шару лексики через поняття семіохору – семантичного простору, що дає змогу моделювати складні лексико-семантичні зв'язки між одиницями.

Комплексність і системність. Авторка охоплює три ключові семіохори («Держава», «Армія», «Суспільство») і демонструє їхню внутрішню структуру, взаємозв'язки, динаміку, а впровадженою ієрархічною моделлю семіохору систематизує мовний матеріал за семіогрупами, семіопідгрупами, темогніздами.

Наукова новизна і теоретичне значення. Комплексний аналіз функціонально-прагматичного потенціалу одиниць лексикону сучасної української політики є новим в українському мовознавстві. Наукова новизна

праці полягає в: уперше здійсненому моделюванні трьох семіохорів – «Держава», «Армія», «Суспільство» – як стрижневих складників аналізованого мовного страту; застосуванні семантичної сітки як методу динамічного моделювання; поглибленні методики аналізу функціонально-прагматичного потенціалу ресурсу номінації; комплексному використанні цифрових інструментів (корпуси ГРАК, ParlaMint, Google Trends) для верифікації лексичних одиниць.

Теоретичну цінність становить аналіз лексикону сучасної української політики як частини загальнонаціонального мовного простору. Побудова названих семіохорів допомагає визначити значущість відповідних понять у когнітивному полі мови політики. Ієрархічна модель семантичної стратифікації сприяє майбутнім розвідкам у лексикології та лексикографії, а ідеографічний підхід дає змогу змодельовати концептуальну структуру політичного лексикону та виявити його сучасні особливості.

Методологічна виваженість дослідження. Методологічна база дисертації є ґрунтовною та різноплановою. Авторка вдало поєднає загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) з лінгвістичними (компонентний аналіз, контекстно-семантичний аналіз, лінгвістичне моделювання, порівняльний аналіз). Особливої уваги заслуговує методика виявлення функціонального потенціалу ресурсу номінації, яка уможливорює простеження динаміки лексичних змін у політичному дискурсі. Використання поняття семіохору як одиниці систематизації лексики є методологічно виваженим і продуктивним, адже дає змогу охопити як термінологічну, так і загальновживану лексику, виявити міжпросторові зв'язки, тематичну дисперсію та прагматичні особливості лексем. Відзначимо методологічну *новизну* – застосовано ідеографічний підхід, функціонально-прагматичний аналіз, корпусну лінгвістику (ГРАК, ParlaMint), цифрову аналітику (Google Trends), а введеним поняттям міжпросторової дисперсії уможливлено аналіз лексеми в різних семантичних контекстах.

Наукова та практична цінність. Праця має значний потенціал для: лексикографії (укладання словників нової політичної лексики); соціолінгвістики (вивчення мовної картини суспільства); медіалінгвістики (аналіз мови ЗМІ, соцмереж); освітніх програм (викладання курсів з лексикології, політлінгвістики, стилістики). Особливої уваги заслуговує: аналіз нових номінацій, що виникли внаслідок війни (*ВПО, ждун, волонтеріат, могилізація*); вивчення трансформації значень (наприклад, «*нові українці*» – від олігархів 90-х до героїв війни); виявлення міжпросторових зв'язків між семіохорами «*Держава*», «*Армія*» та «*Суспільство*», що дозволяє побачити єдність і взаємопроникнення політичного лексикону. Ці аспекти роблять працю надзвичайно потрібною і корисною для лексикографії, соціолінгвістики, політлінгвістики.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій: висновки дисертації логічно випливають з результатів дослідження; рекомендації, які містяться в роботі, є обґрунтованими. Джерельна база – понад 100 первинних і вторинних

джерел, як-от словники, корпуси, законодавчі акти, медіатексти, наукові праці – забезпечує репрезентативність і правдивість зроблених висновків.

Відповідність вимогам: дисертація відповідає встановленим вимогам щодо оформлення, обсягу, структури та інших формальних критеріїв. Концепцію та результати дослідження обговорено на науково-методичних семінарах і засіданнях відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. Основні положення дисертації представлено в доповідях на українських і міжнародних наукових форумах; опубліковано в 5 наукових працях, з них 3 – у фахових виданнях України категорії Б.

Зауваження та пропозиції.

1. Виявляємо подеколи нечіткість єдиної термінологічної рамки для деяких понять (*семіохор*, *семіогрупа*, *темогніздо*, *композицогруповання*). Корисним видався б окремий підрозділ або глосарій з визначеннями ключових термінів.

Розділ IV, попри свою важливість, менш збалансований за обсягом і деталізацією. Наприклад, аналіз волонтерської лексики подано дуже докладно, а от лексики на позначення електорату, громадських рухів, протестних форм (*мітингувальник*, *демонстрант*, *страйкар*) – лише побіжно.

2. Праця потребує чіткої типології прагматичного забарвлення: хоч авторка згадує про шкалу прагматики (нульова, позитивна, негативна), виразної класифікації з прикладами не подано – це ускладнює порівняння відповідних одиниць.

3. Цікавими були б осяжніші кількісні коментарі: до використання корпусів і Google Trends не зайвими були б узагальнені таблиці чи діаграми частотності, які б демонстрували динаміку лексем у порівняльному аспекті (наприклад, 10 чи 20 найактивніших лексем у кожному семіохорі).

4. Більше уваги варто приділити, на нашу думку, стилістичним межам: у праці аналізовано й розмовну, сленгову тощо лексику, але не завжди чітко окреслено межу між нормативним і ненормативним, хоча авторка зосередила на цьому істотну частку розвідки. Доцільно було б вияскравити критерії введення таких одиниць до лексикону політики – з урахуванням стилістичних норм. Так, не завжди чітко розмежовано терміни й okazіоналізми: подеколи (наприклад, *«рашист»*, *«мобік»*, *«чмоня»*) не зовсім зрозуміло, чи авторка вважає ці одиниці термінами, сленгом чи okazіоналізмами. Отже, доцільно було б ввести чіткі критерії класифікації.

5. На майбутнє було б корисно порівняти український лексикон політики з відповідним матеріалом інших країн, а надто в контексті війни, цифровізації, громадянської активності – це дасть змогу виявити унікальні риси українського дискурсу та його типологічні особливості. З огляду на дискусійність гендерно маркованих одиниць, цікаво додати аналіз фемінітивів у політичному дискурсі, їхнє функціональне навантаження – аби виявити реальну картину мововжитку

без штучно накиннутих норм. Також варто спробувати спрогнозувати дальші тенденції розвитку словникового складу в умовах війни та цифровізації.

Висновок. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній праці та винесені на захист, авторка отримала самостійно. Зміст дисертації відповідає задекларованій меті, наукові завдання, які поставила здобувачка, виконано повністю, мети дослідження досягнуто. Анотація, структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. У публікаціях здобувачки відбито основні положення дисертації.

Дисертація О.А. Матковської «Функціонально-прагматичний потенціал лексикону сучасної української політики» є завершеною працею. Отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку сучасного мовознавства. Праця є якісним, актуальним і новаторським дослідженням, має наукову і практичну цінність, демонструє глибоке розуміння автором предмета аналізу, опанування методологією та здатність до самостійного наукового мислення, а отже, відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт, затвердженим Наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019) і Постановою КМ України № 44 від 12.01.2022 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України № 341 від 21.03.2022).

Авторка роботи Оксана Анатоліївна Матковська заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу лексикології, лексикографії
та структурно-математичної лінгвістики,
Інституту української мови НАН України

О.М. Тищенко